

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАУКИ І ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
«ІНСТИТУТ ПРОМИСЛОВИХ ТА БІЗНЕС ТЕХНОЛОГІЙ»**

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

КАФЕДРИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 4

Дніпро УДУНТ 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАУКИ
І ТЕХНОЛОГІЙ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
«ІНСТИТУТ ПРОМИСЛОВИХ ТА БІЗНЕС
ТЕХНОЛОГІЙ»

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

КАФЕДРИ
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 4

Дніпро УДУНТ 2022

Рекомендовано Вченою радою Українського державного університету науки і технологій: протокол № 2 від 31.10.2022.

В 90 Вчені записки кафедри документознавства та інформаційної діяльності (КДІД): зб. наук. праць. Вип. 4 / ред. кол.: О. В. Михайлюк (голова ред. кол.) та ін. – Д.: УДУНТ, 2022. – 94 с.

Досліджено питання документознавства, інформаційної діяльності та керування персоналом підприємства в історико-культурному та соціально-комунікативному контекстах, вивчено роботу архівних, бібліотечних, інформаційних тощо установ. Збірник побудовано на матеріалах роботи кафедр гуманітарного та суспільного профілю ННІ «ІПБТ» УДУНТ та інших споріднених ЗВО.

Для документознавців-фахівців, викладачів вищих, середніх спеціальних навчальних закладів, аспірантів та студентів-документознавців.

Редакційна колегія:

д-р іст. наук, проф. **О. В. Михайлюк**

(голова редакційної колегії),

канд. тех. наук **О. В. Іващенко**

канд. філол. наук, доц. **К. А. Прокоф'єва**

(заступник голови редакційної колегії, відповідальний секретар),

канд. пед. наук **О. М. Решетілова**

канд. іст. наук, доц. **С. В. Савченко**

Рецензенти:

д-р наук з держ. упр., доц. **Т. М. Тарасенко**

(доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
ННІ державного управління НТУ «Дніпровська політехніка»),

д-р філос. наук, проф. **О. В. Халапсіс**

(завідувач кафедри міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ)

ЗМІСТ

СТАТТІ

О. П. Лучанінова

**СУЧАСНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР
ПОШИРЕННЯ МОДЕРНИХ ЗНАНЬ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ
ОРІЄНТИРІВ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА5**

О. М. Решетілова

**СУЧАСНІ БІБЛІОТЕКИ ЯК ЦЕНТРИ ІНФОРМАТИВНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ БАЗ9**

І. О. Петрова

**ДЕРЖАВНІ ПОСЛУГИ В УКРАЇНІ: ДОЦІЛЬНІСТЬ ПАПЕРОВОГО
ЧИ ЦИФРОВОГО ФОРМАТІВ15**

М. К. Голодюк, Н. О. Сердечна, А. В. Серeda

**ТРУДОВИЙ ДОГОВІР ТА КОНТРАКТ У РІЧИЩІ СУЧАСНИХ
НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ ПРО ПРАЦЮ В УКРАЇНІ18**

Н. Г. Мосюкова

**РИМО-КАТОЛИЦЬКЕ ДУХОВЕНСТВО В УМОВАХ АНТИРЕЛІГІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ СРСР У 20-ТІ РОКИ ХХ СТОРІЧЧЯ25**

С. В. Савченко, В. К. Виноградова, М. В. Мартиненко

**ІМПЕРСЬКА КАНЦЕЛЯРІЯ ЯК «УТІЛЕННЯ ЛОГОСУ» ТА ЇЇ ТЕМНИЙ
ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ: шкіц до документознавчих студій32**

О. В. Михайлюк, К. А. Прокоф'єва

**ВИВЧЕННЯ ЗАСОБІВ ДОКОМП'ЮТЕРНОЇ ФІКСАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ
У ЯКОСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ОЗНАК
СТУДЕНТАМИ ФАХУ 029 «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА
ТА АРХІВНА СПРАВА» (ОПП «ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО
ТА ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»)38**

А. О. Анищенко, О. М. Бородіна, Т. Л. Дулеба

**ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ В ОБМІНІ
ІНФОРМАЦІЄЮ45**

А. В. Савич

**ИНФОРМАЦИОННОЕМОСТЬ СОЦИОКУЛЬТУРНОГО
ПРОСТРАНСТВА В СОВРЕМЕННЫЙ ПЕРИОД51**

О. В. Михайлюк, К. А. Прокоф'єва

(Дніпро)

**ВИВЧЕННЯ ЗАСОБІВ ДОКОМП'ЮТЕРНОЇ ФІКСАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ
У ЯКОСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ОЗНАК
СТУДЕНТАМИ ФАХУ 029 «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА
ТА АРХІВНА СПРАВА» (ОПП «ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО
ТА ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ»)**

Аналізується докомп'ютерна доба фіксації інформації.

Ключові слова: писемність, документознавство, інформація, цивілізація.

The computer era of information fixation is analyzed.

Key words: writing, document studies, information, civilization.

Інформаційна технологія виникла на Землі кілька мільйонів років тому разом з першими прийомами спілкування (нечленороздільними звуками, мімікою, жестами, дотиками) наших далеких предків. При цьому забезпечувався тільки обмін інформацією між індивідами. Разом із виникненням мови (близько 100 тисяч років назад) виникла можливість накопичення інформації, поки що індивідуального, в пам'яті людини.

Наступний етап – виникнення писемності (5-6 тисячоліття до н.е.) дав людству колективну (суспільну) пам'ять. Вперше в історії інформаційну символіку було подано в кам'яній добі образами, які відображали у вигляді малюнка окреме уявлення – так зване піктографічне письмо (картинопис). У бронзовій добі з'являються зображення понять, які повторюються – ідеограми (ідеографічне письмо). Ці примітивні інформаційні одиниці перетворюються з кінця 4 тисячоліття до н.е. в ієрогліфічне письмо.

Ускладнення інформаційної символіки у вигляді скоропису зробило її доступною виключно вузькому колу соціально відособлених (в умовах складання державності) людей. У цей же час завдяки розвитку засобів виробництва і, пізніше, торгівлі вдосконалюється числова символіка, яка виникла у вигляді рахунку з двох чисел – один і два (кількість предметів більше двох позначалася як «багато») одночасно з людською мовою. Подальшого

розвитку система рахунку отримала завдяки пальцям на руках: з'явився рахунок до п'яти та сполучення двох «п'ятірок» у десятку.

Клинописний запис рахунку застосовувався у Вавилоні в 3 тисячолітті до н.е. Так було винайдено позиційну систему числення, коли від положення (позиції) значка змінюється його суть. Ця система шестидесяткова і її сліди залишилися до нашого часу (година ділиться на 60 хвилин, хвилина – на 60 секунд). Вавилонська система рахунку дозволяла вести запис чисел до мільйона і більше та виконувати дії з найпростішими дробовими числами. У V – VIII ст.ст. у Стародавній Греції з'явилися значки для позначення довільних величин. У цей період на Криті застосовується зручна для запису десяткова символіка рахунку.

Стародавні римляни поклали в основу знаків числення ієрогліфи, які означали пальці рук. До часу розквіту римської культури ці значки було замінено схожими на них латинськими. Сприймавши від індусів мистецтво рахунку, араби запозичили у них і значки для запису чисел – цифри, які у VI – VIII ст.ст. розповсюдилися на європейському континенті. Ці значки використовувалися для запису чисел у тому порядку як прийнято зараз.

У стародавньому світі для позначення речовин, хімічних операцій та приладів застосовували символічні зображення, літерні скорочення, а також їх сполучення. Удосконалення цих символів почалося у XV – XVIII ст.ст. та продовжувалося аж до початку XIX ст., коли шведський хімік Й. Берцеліус (1814) запропонував хімічні знаки сучасного вигляду.

Ієрогліфічне письмо збереглося як вдосконалений релікт у ряді регіонів (наприклад, у Китаї з 2 тисячоліття до н.е.). Цьому явищу, поряд з малою необхідністю у передачі граматичних показників, а також зручністю для спілкування між носіями діалектів, які фонетично відрізняються, сприяли етнічна однорідність та багатовіковий абсолютизм державного ладу, який проповідував консервативні форми не тільки в суспільних відносинах, але й у писемності як привілеї обраних.

Якісно інший характер носив розвиток системи письма у середземноморському регіоні, де були передумови його вдосконалення: різноманіття мовних форм, широкі міжнаціональні торговельні контакти, відносна нестабільність політичного становища в державах, виникнення прогресивних державних утворень, змішування різних за національною ознакою культур, міграція населення. Це дозволило за короткий історичний час

завершити інформаційний перехід від образної малюнкової ієрогліфічної системи письма до абстрактної та більш зручної для читання системи клинопису на сирих глиняних табличках (3 – 2 тисячоліття до н.е.) [2, с. 36].

Наступним помітним етапом стало створення лінійного складового письма на глиняних табличках. У цей період акадська (вавилонська) мова вперше в історії починає виконувати міжнародні функції у дипломатії та торгівлі і, виводячи інформацію з вузько національних меж, надавати їй широкі комунікативні та терміноутворюючі форми.

Новим етапом стало створення у X ст. до н.е. фінікійського алфавіту. Революційний по суті та багатоетапний за часом перехід до алфавітних систем закінчується у VIII ст. до н. е. створенням на основі фінікійського письма грецького алфавіту – основи всіх західних письмових систем. Зручність цієї інформаційної символіки сприяла розповсюдженню писемності у давньогрецькому світі. Удосконаленню алфавітної писемності послугувало введення у II – I ст. до н. е. в Олександрії початку пунктуації.

Розвиток письмової символіки закінчується в Європі в XV ст. створенням пунктуації сучасного вигляду. Удосконаленню мови сприяла поява давньогрецьких термінів наукового характеру на основі розмовної мови, завдяки чому почалося усунення інформаційної надлишків. У період Відродження давньогрецька та латинська мова слугували стрижневою основою для створення національних за формою та спеціальних за змістом термінологічних систем у різних галузях знань. У період технічної революції (кінець XIX ст.) термінологічні системи значно розширюються за обсягом, упорядковуються за рахунок фундаментального переосмислення законів природи та суспільства, проходить дифузія термінів між галузями знань.

Математична символіка продовжує якісно розвиватися завдяки поглибленим дослідям та фундаментальним відкриттям у математиці: створюється досконала алгебраїчна символіка (XIV – XVII ст.ст.), вводяться знаки додавання, віднімання та множення (спочатку літерні, кінець XV ст.), знаки рівності, нескінченості, дужки, дробі, корені, логарифми (XVI – середина XVII ст.ст.); наприкінці XVII ст. з'являються знаки ступеню, диференціала, інтеграла, похідних; у першій половині XVIII ст. – знак змінних операцій, функція (1718 р.), знаки синуса, косинуса, тангенса (1748 – 1753 рр.).

Особливою формою подання знань є карти, які відображають просторове розміщення об'єктів та явищ природи і суспільства у вигляді образно-знакових

моделей. Перші карти, які дійшли до наших днів, складені у Вавилоні та Стародавньому Єгипті у 3 – 1 тисячоліттях до н.е. Карта світу вперше складена Клавдієм Птолемеєм (II ст.). Створення нових картографічних проєкцій та вдосконалення карт проходить наприкінці XVI ст. під впливом Великих географічних відкриттів, розвитку світової торгівлі та мореплавства. Із кінця XIX ст. розробляється велика кількість тематичних карт зі спеціальною знаковим та кольоровим навантаженням, серед яких особливе місце за складністю та високою інформативністю посідають геологічні карти. У другій половині XX ст. широке розповсюдження отримують синтетичні карти, які комплексують різномірну інформацію.

Єдина інформаційна мова властива творам технічної графіки, в якій за допомогою лінійних форм відтворюються знаряддя праці, технологічні процеси, будівельна тематика, взаємозв'язок технологічних процесів у часі та просторі, функціональні математичні залежності, організація робіт, управління виробництвом та ін.

Виникнення технічної графіки стосується часу виникнення ранньої писемності. Технічна графічна документація розвивається у зв'язку зі спорудженням складних об'єктів (піраміди, палаці, тунелі, рудні шахти) у 3 – 2 тисячоліттях до н.е. (Стародавній Єгипет, Вавилон та ін.) та створенням вимірювальних інструментів в перших механізмів з середини 1 тисячоліття до н.е. (Стародавня Греція, Стародавній Рим).

Удосконалення технічної графіки проходить в епоху Відродження у зв'язку з конструюванням кінематично складних машин та механізмів, гідросилових установок, корінним вдосконаленням підземної розробки рудних тіл, створенням крупних міст.

У період енергетичної революції наприкінці XVIII ст. технічна графіка є основним інструментом винахідницької діяльності для створення парових двигунів та різних автономних робочих машин на цій основі, широко використовуються графічні форми для встановлення математичних залежностей. Із кінця XIX ст. технічна графіка стає основою проєктування типових машин, технологій, будівництва. Із середини XX ст. широко запроваджуються об'ємна технічна графіка з функціональним введенням кольорової гами, виробництво графічної інформації в автоматизованому режимі за заданими програмами [2, с. 156].

Роблячи висновок розгляду еволюції системи подання інформації, можна відзначити загальну тенденцію до створення найбільш раціональних форм людської (наднаціональної) інформаційної символіки. У найбільш важкодоступній лінгвістичній галузі це реалізується запровадженням машинних мов.

Розвиток інформаційних технологій окрім системи подання інформації був пов'язаний з удосконаленням засобів інформаційних комунікацій. Вони виникли при появі людської мови, яка стала нематеріальною інформацією. Початок цієї фази без сумніву можна вважати першим інформаційним вибухом в історії інформаційних технологічної цивілізації.

Протягом наступної фази – допаперової – інформаційні вибухи характеризували перехід до все більш досконалих носіїв: запис на камінні дозволила вперше отримати ефект безособовості процесу передачі інформації, закріпленої назавжди у визначеному місці; перехід до записів на сирих глиняних табличках та дерев'яних дощечках з 4 тисячоліття до н.е. надав інформаційним комунікаціям динамічний характер (камінь зберігає значення носія символічної монументальної інформації); винайдення папірусу (з 3 тисячоліття до н.е.) значно підвищує одиничну місткість носія та його розподільну здатність завдяки великій площі свитка та можливості застосовувати фарби; поява пергаменту (III ст. до н.е.) завершує допаперову фазу новим інформаційним вибухом: з'являється оптимальний носій інформації – книга-кодекс (IV ст. до н.е.).

На розвиток механізму взаємодії людей в допаперову фазу впливали соціальні, політичні та регіональні фактори. У кам'яному столітті піктограма на камені являла собою загальнодоступну інформаційну комунікацію, що відповідало низькому рівню диференціації фізичної і розумової праці та відсутності соціальної ієрархії. На етапі створення перших держав динамічні інформаційні носії (глиняні та дерев'яні таблички, папіруси) перетворюються на об'єкти централізованого закритого зберігання, а користування ними набуває прерогативних форм для виокремленої аристократії.

Наявність інформаційних джерел у веденні правлячих верств суспільства викликає необхідність навчання спадкоємців цієї влади (царської, військової, жрецької), тобто вибіркової за формою передачі знань. Інформаційні джерела набувають значення як фактор внутрішньодержавних, так і міждержавних відносин. Упорядкування системи зберігання інформаційних носіїв та

зосередження їх в одному місці (наприклад, у столиці Хетської держави у м. Хатусасі в палаці зберігалося 20 000 глиняних клинописних табличок) дозволяє говорити про створення перших «бібліотек», доступних тільки для окремих осіб і таких, що символізують накопичення знань та історичних фактів для наступних поколінь. В умовах політичної нестабільності «бібліотеки» були легко уразливими, що призвело в кінці до практично повного їх знищення.

Якісно нового характеру набули інформаційні комунікації, коли у великих містах Стародавнього світу (Греція, Персія, Єгипет, Китай, Рим) виник добре налагоджений поштовий зв'язок: письмова інформація передавалася гінцями за принципом естафети. З утворенням давньогрецьких міст-полісів створюються бібліотеки, доступні для вільних громадян. Бібліотека у цей період стає першим в історії центром зосередження інформаційних носіїв на папірусних згортках (пізніше на пергаменті) для передачі широкому колу користувачів, свого роду першим інститутом масової інформаційної комунікації. Ця обставина значною мірою сприяла початку продукування інформації в новій формі – авторських творах. Книга набуває функції товару, чим породжується нова ремісна професія – переписувачі книг.

Книжні лавки перетворюються на свого роду інтелектуальні мікроцентри, де проходить інтенсивний обмін знаннями. Поряд із суспільними бібліотеками формується нова форма масової комунікації – велика кількість особистих бібліотек у найбільш забезпечених громадян. Принципово важливим моментом є виокремлення поки що вузької соціальної верстви людей – виробників знань, які закріплялися ними в книгах і передавалися найбільш спосібним продовжувачам. Немає сумніву, що така широка взаємодія людей призводила до накопичення не тільки духовних, але й матеріальних цінностей, сприяла появі раціональних для того часу законодавчих форм, які регулювали соціальні відносини у суспільстві.

Велике переселення народів, яке супроводжувало падіння Римської імперії, принесло складеній культурі (у тому числі інформаційній) практично повне знищення. У зв'язку з цим не можна не відзначити важливого історичного факту міграції інформаційних джерел – рукописних тиражів перших творів. Спочатку з першими християнами, які гналися Римом, вони потрапляють до Візантії та Середньої Азії (головним чином до Бухари). У VII – X ст.ст. у Бухарі ці твори перекладаються арабською мовою. Після падіння Константинополю із середини XV ст. рукописні давньогрецькі та латинські

книги з біженцями переміщуються до Західної Європи, де стають основним інформаційним масивом накопичених знань.

Паперова фаза розвитку інформаційних технологій починається з X ст., коли папір (винайдений ще в II ст. у Китаї) стає об'єктом промислового виробництва у країнах Європи. Епоха Відродження та наступний за нею період відіграли виключну роль у розвитку інформаційних технологій. З розширенням торгівлі та ремесел з'явилися міські пошти, з XV ст. – приватна пошта (Західна Європа), у XVI – XVII ст.ст. – централізована королівська пошта (Франція, Швеція, Англія та інші держави). Завдяки цим стабільним комунікаціям до інформаційної діяльності залучається більша кількість людей та вона охоплює великі регіони. Центрами зберігання та передачі інформації стають перші університети Італії, потім Франції, Німеччини, Англії.

Революцією у процесі розвитку інформаційних технологій стало винайдення в Німеччині книгодрукування (середина XV ст.), що надало їй форми масової діяльності, особливо з кінця XVII ст., тобто з часу виникнення науки та появи парового двигуна – основи машинного виробництва. По суті це стало початком нового науково-технічного етапу в суспільствознавстві. Головним якісним змістом інформаційних технологій стало народження систем науково-технічної термінології в основних галузях знань, а кількісним – випуск багатотиражних книг, журналів, газет, географічних карт, технічних креслень, а також перших енциклопедій – свого роду стаціонарних інформаційно-пошукових систем на алфавітній основі.

Новий етап у розвитку технологій документування інформації, пов'язаний з технічною революцією кінця XIX ст., характеризується створенням поштового зв'язку як форми стабільних міжнародних комунікацій (Всеагальна поштова спілка з 1874 р. та Всесвітня поштова конвенція з 1878 р.), фотографії (1839 р.), винайденням телеграфу (1832 р.), телефону (1876 р.), радіо (1895 р.), кінематографу (1895 р.), а пізніше – безпроводної передачі зображення (1911 р.) та промислового телебачення (з кінця 1920-х рр.) [1, с.118].

У розвитку інформаційних комунікацій настав період створення загальносвітової системи зосередження, зберігання та швидкісної передачі інформації в найбільш зручній для користувача формі. Це перетворило інформацію в рухому силу технічного, соціального та економічного прогресу, визначило її провідну роль на етапі сучасної технологічної революції, яка надає

інформаційним технологіям форму інтелектуальної індустрії. Завдяки цьому було розв'язано історичне протиріччя між накопиченням гігантського обсягу інформації в суспільстві та неможливістю ефективного її використання за допомогою традиційних немашинних методів.

Інформація перетворюється на один з найбільш цінних за складом та масових за формою продуктів цивілізації, споживачем якої стає все людство. Етап інформаційної революції другої половини ХХ ст. ознаменовує початок безпаперової фази розвитку інформаційних технологій, коли на якісно новому рівні завершується найбільший історичний оберт переходу до небаченої несучої інформації, причому швидкість її передачі (шляхом електронних хвиль) зростає в мільйони разів (порівняно з людською мовою). Машинна інтуїція (експертні системи перетворюється на виробничу силу, а штучний інтелект дозволяє розв'язувати якісно нові задачі технічного прогресу.

Бібліографія

1. Інформатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології. К., 2013. 464 с.
2. Петров Л.В. Массовая коммуникация и культура. Введение в теорию и историю. СПб., 2009. 211 с.

Надійшло до редколегії 31.03.2022, прорецензовано та рекомендовано до друку доц. Іващенко О.В.

УДК 004.056.5:316.776+37.115.3:681.324

А. О. Анищенко, О. М. Бородіна, Т. Л. Дулеба
(Дніпро)

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ В ОБМІНІ ІНФОРМАЦІЄЮ

Розглядається психологічний чинник обміну інформацією в управлінських процесах.

Ключові слова: інформація, управління, обмін інформацією, соціальна психологія.

The psychological factor of information exchange in management processes is considered.

Key words: information, management, information exchange, social psychology.

Наукове видання

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
кафедри документознавства та інформаційної діяльності
(КДІД)
ІНІ «ІПБТ» УДУНТ
Збірник наукових праць

Випуск 4

Підписано до друку 30.11.2022. Формат 60x84 1/16. Папір друк. Друк
плоский. Облік.-вид. арк. 5,2. Умов. друк. арк. 5,34. Замовлення № 120

Навчально-науковий інститут
«Інститут промислових та бізнес технологій»
Українського державного університету науки і технологій
49005, м. Дніпро, пр. Гагаріна, 4

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності УДУНТ